

Перелік умовних скорочень

ВУЦВК – Всеукраїнський центральний виконавчий комітет
Губпрофос – Губернський відділ професійної освіти
ДАСО – Державний архів Сумської області
ДАЧО – Державний архів Чернігівської області
ДАЧО НВ – Державний архів Чернігівської області, Ніжинський відділ
ІНО – Інститут народної освіти
Наркомос УСРР – Народний комісаріат освіти Української соціалістичної радянської республіки
РНК УСРР – Рада народних комісарів Української Соціалістичної Радянської Республіки
Робфак – робітничий факультет
Укрголовпрофос – Український головний комітет професійної освіти
УСРР – Українська Соціалістична Радянська Республіка
Уисполком – Уездный исполнительный комитет
Ушартком – Уездный партийный комитет
Упрофобр – Уездный отдел профессионального образования
Факсоцвих – факультет соціального виховання
Факпрофос – факультет професійної освіти
ЦДАВО України – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України
ЦК КП(б)У – Центральний комітет комуністичної партії (більшовиків) України.
ЧІНО – Чернігівський інститут народної освіти
ШКМ – Шосткинський краєзнавчий музей

В статье исследовано влияние объективных и субъективных факторов на процесс становления и деятельности высших учебных заведений Черниговщины как региональных центров формирования нового украинского интеллигента в 20-е годы XX в.

In article was found influence objective and subjective facts on standing process and activity high educational establishments of Chernigivs region as cells of creation of new ukrainian intelegent in 20-years of XX centures.

УДК 63.3

Ольга Надирова

ДЕЯКІ ФОРМИ ТА МЕТОДИ ВИХОВАННЯ ПОВАГИ ДО ПАМ'ЯТОК ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ (ДОСВІД ФРАНЦІЇ)

Автор статті висвітлює деякі напрямки діяльності державних, громадських та освітянських установ Франції, зосереджуючи увагу саме на тих заходах, які сприяють підвищенню обізнаності населення щодо культурної спадщини, заохочують громадян піклуватись про свої пам'ятки, виховують повагу до історії народу.

Охорона пам'яток історії та культури є актуальною та болючою темою українського суспільства. Процес формування пам'яткоохоронних концептуальних підходів в Україні ще триває, державні інституції вдосконалюють методи своєї роботи, а громадський сектор у цій сфері в Україні майже не розвинутий. Тому вивчення досвіду інших країн є важливим і доцільним.

Франція – країна, яка ще з XVIII сторіччя почала приділяти увагу пам'яткам, аналізуючи їх стан, формуючи списки найважливіших національних пам'яток.

© Надирова Ольга Віталіївна – аспірантка Київського славистичного університету

Відомо, що пам'ятки історії та культури мають матеріальну, пізнавальну та історичну цінність. Вони є предметом патріотичної поваги та шани, наочним та духовним свідченням багатств культури народу, який їх створив, духовною спадщиною для прийдешніх поколінь.

Н.Д. Недович виділяє чотири основні напрямки, які формують комплексність пам'яткоохоронної діяльності. Серед них друге місце посідає «рівень суспільної та професійної свідомості цінності культурної спадщини» [5, с. 16]. Але серед великого масиву літератури, присвяченої культурній спадщині, досить мало уваги приділяється проблемі виховання поваги суспільства до своєї історії. Назвемо ряд науковців, роботи котрих є дотичні до даної проблеми: П.А. Алейніков [1], В.М. Алпатов [2], С.Д. Бернік [4] та інші.

Отже, метою даної статі, задля застосування в майбутньому закордонного досвіду в Україні, є ознайомити читача з деякими формами та методами виховання поваги до пам'яток історії та культури, які використовуються в французькому суспільстві.

У Франції пропагандою, підвищенням обізнаності та вихованням поваги населення до національних пам'яток історії та культури займаються державні органи влади, освітні установи та громадські об'єднання.

Державні інституції та їх заходи

Формування основних положень щодо пропаганди пам'ятників історії та культури є загальнодержавним завданням.

Перші освітньо-пропагандистські заходи досліджуваного напрямку уряд Франції почав впроваджувати на початку ХХ сторіччя. У 1914 році було створено спеціальну інституцію – Національний фонд історичних та доісторичних пам'яток, першопочатковою метою котрого було проведення акцій та інформативних заходів задля підвищення відвідуваності національних пам'яток французами. Після деяких реорганізацій ця інституція існує і досі. Остаточне її становлення як сучасної структури відбулося в 2000 році. Декретом №2001-357 від 27 квітня [2, с.54] фонд був перейменований в Центр національних пам'яток, до основних завдань котрого було віднесено:

- обіг інформаційних ресурсів (книги, проспекти, Інтернет тощо);
- організація пропагандистських заходів (наприклад, безкоштовні концерти «пам'ятки в музиці», що проводяться щомісячно в кожній зі 100 пам'яток, які центр адмініструє; «Загадковий Мон-Сан-Мішель» – нічний тур по однойменному абатству та інші заходи).

Мета роботи центру полягала в наданні більшої відомості та визнання французькій національній спадщині як в межах держави, так і за кордоном, розвитку туристичної індустрії та підвищенні свідомості французьких громадян.

Таким чином, Центр національних пам'яток є провідною державною установою, яка у співпраці з регіональними управліннями у справах культури займається освітньо-інформаційними заходами щодо національної спадщини. Інформаційну підтримку надають також регіональні центри документації культурної спадщини, які працюють у вільному доступі для всіх бажаючих [3, с. 26].

Мережа центру охоплює 117 територіальних зон, серед яких 52 муніципалітети, відомих своєю мистецькою спадщиною та 51 муніципалітет і 14 регіонів, відомих як історичною, так і мистецькою спадщиною.

У французькому суспільстві значна увага приділяється поєднанню тем культурної спадщини та громадянства, що легко можна відслідкувати за науковими роботами та масовими заходами. Гарним прикладом є щорічні дні культурної спадщини (кожний третій тиждень вересня), які вперше були проведені ще в 1983 році [4, с. 158]. Їх метою є підвищення зацікавленості громадян в національних пам'ятках, розширення їх обізнаності, а також привернення уваги міжнародної спільноти. У рамках днів культурної спадщини організуються різноманітні заходи, наприклад [5] :

- тури та візити історичними й сучасними місцевостями та пам'ятками, які є свідченням становлення французького суспільства та громадянської свідомості;
- лекції та презентації з історії формування міст як місць урбанізації та соціальної організації;
- виступи акторських колективів на місцях історичної пам'яті.

Міністерство культури та інформації Франції не випускає з поля зору і молодь, яка складає впливову частку активного та свідомого населення. Волонтерські роботи для молоді є одним з методів підвищення її свідомості, формування патріотизму і поваги до національної архітектурно-історичної та культурної спадщини. Стимулюючи ентузіазм молодих людей через конкретні практичні дії, міністерство культури та інформації виконує важливу освітньо-виховну функцію.

З іншого ж боку, безкоштовна допомога волонтерів покриває витрати на матеріали та оренду обладнання, необхідного для роботи на об'єктах.

Управління архітектури та культурної спадщини заохочує також волонтерські асоціації брати участь в реставраційних роботах пам'яток архітектури, надаючи фінансову, технічну та організаційну підтримку для проведення навчальних тренінгів та семінарів для волонтерів. До такої діяльності залучені перш за все великі асоціації національного масштабу, як об'єднання REMPART, Будівельники історії та середньовічної архітектури, клуб Vieux Manoir та інші.

«Педагогіка культурної спадщини»

Оскільки культурна спадщина є частиною соціальної та культурної автентичності держави, знання про національну спадщину повинні розповсюджуватись і через освітні та культурні заклади – у вивченні міст, містечок, історичних територій та окремих об'єктів у всій повноті, завойовуючи розуміння архітектурної спадщини та схвалюючи необхідність її інтегрування в сучасному світі.

Неможливо перебільшити значення освіти, яка робить людину грамотною, гармонійною, вихованою, формує рівень культури громадянина. Від освіти залежить рівень досконалості суспільства. А отже, освіта дає підґрунтя для осмислення всіх сфер життя та діяльності людини.

Цікавим та корисним є досвід Франції в формуванні концептуальних положень та подальшого розвитку на їх основі практичної діяльності по забезпеченню збереження пам'яток історії та культури саме через освітянські програми та заходи.

У Франції існує поняття «педагогіка культурної спадщини» як міждисциплінарний напрямок, котрий поєднує в собі: педагогіку, психологію, етику, право, історію, маркетинг та інші галузі [7, с.169]. Педагогіка культурної спадщини має своєю метою не лише відкривати для громадян їх місцеву та регіональну історичну та культурну спадщину, а й розвивати в громадянській свідомості розуміння важливості культурної спадщини різних країн для всього людства та його еволюції. Саме розуміючи своє минуле, громадянин зможе знайти своє місце в сучасності. Базуючись на знаннях, людина може мати свій критичний погляд на історичні та сучасні події маючи можливість вплинути на хід історії вносячи ті зміни, які йому під силу.

Таким чином, педагогіка спадщини не лише розповідає та констатує факти минулого й сучасності, а й спонукає слухача як молодого, так і дорослого до участі в подальшому розвитку світу, в якому він живе [7, с. 123]. Педагогіка спадщини реалізовується різними методами: в рамках навчання (уроки спадщини, наукові класи, семінари тощо), культури та туризму (музеї, історичні центри міст, парки, культурні вистави та подорожі тощо) та у вигляді тимчасових акцій і проєктів.

Педагогіка культурної спадщини передбачає застосування методів пошуку та індукції, спонукаючи зацікавленість слухачів; науково бореться з неграмотністю, передаючи знання; формує самосвідомість громадянина Франції.

Постійно розширюються та збагачуються педагогічні методи, що застосовують

організації у своїй роботі, а також зростає кількість підручників та посібників для проведення уроків на тему спадщини.

Надаючи класичну освіту, педагогіку культурної спадщини застосовує група так званих шкіл культурної спадщини, які надають вищу освіту та послуги підвищення кваліфікації [8, с. 56]. Найдавнішою є школа Лувра, заснована ще 1882 року. Вона виховує цілий спектр фахівців: проектувальників, реставраторів тощо. Центр вищих знань історії та збереження пам'яток минулого (або Центр Шайо) надає освіту архітекторам-державним службовцям. У 1990 році створено школу культурної спадщини, котра готує консерваторів культурної спадщини за різними спеціальностями (археологія, архіви, бібліотеки, пам'ятки архітектури та інші). Центр становлення та реабілітації культурної спадщини минулого (або школа Авінйон) створений 1983 року, спеціалізується на історичних та сучасних методах відновлення та реставрації, об'єктів виготовлених чи сконструйованих з різних матеріалів.

З роками розвинулася розгалужена мережа громадських організацій та об'єднань, які головною метою своєї діяльності визначили опіку над пам'ятками історії та культури французького народу.

Громадські організації в переважній своїй більшості зосереджують свою роботу на школярах та студентській молоді, для яких розроблена ціла низка мистецьких та культурних занять. Причому для школярів заняття проводяться в рамках шкільних годин (2-3 години на тиждень протягом 12-16 тижнів).

Багато громадських організацій Франції стають усе активнішими саме в освітніх заходах, які зазвичай є інтерактивними і поєднують теорію з дослідженнями на природі та практичними заходами [9, с.20]:

- візити-відкриття (візити до музеїв, історичних місцевостей, пам'яток архітектури тощо);
- воркшопи (поєднують теорію та практичні завдання, наприклад, пройшовши історичним центром міста, необхідно зробити його детальну мапу, після чого, разом з тренером, порівняти її з історичною мапою цієї території, зробивши висновки позитивності та негативності змін);
- майстер-класи (виготовлення своїми руками національних традиційних виробів або копіювання відомих скульптурних, архітектурних чи художніх елементів);
- анімація культурної спадщини (робота з фото-відеоматеріалами);
- заняття в класі (семінари, тренінги, зустрічі з практиками та відомими особистостями);
- волонтерські роботи (виконання нескладних робіт на реставраційних об'єктах чи місцях розкопок).

Кожен з видів занять розглядається як міждисциплінарний предмет, забезпечуючи можливість виявлення мистецьких талантів слухачів. Зазвичай лідерами воркшопів є практики (архітектори будівель Франції, консерватори пам'яток архітектури та містобудування, архітектори тощо), які розробляють програму, основу на освітніх завданнях школи та ВНЗ; або заняття проводять спеціально навчені люди – медіатори.

Як результат тривалої співпраці, часто спостерігається побратимство між школою чи ВНЗ та інституціями культури (музеї, об'єкти архітектури тощо). Метою цього є перехресна взаємодія зі збільшенням різноманіття заходів та збагаченням освітніх програм.

Якість освіти культурної спадщини є дуже важливим питанням. Тому педагогічна майстерність та компетентність, так само як і науковий зміст і технічне забезпечення, є дуже важливими. Жодна громадська організація не має права надавати послуги освіти культурної спадщини без сертифіката якості (це не стосується шкіл та ВНЗ).

На сьогодні громадські організації Франції розробили та винесли на загальне обговорення проект Хартії якості педагогіки культурної спадщини [11].

У проєкті визначено умови ведення різноманітних освітніх та масових як разових, так і систематичних заходів для всіх вікових категорій, умови реалізації спільних проєктів та укладання договорів з музеями, спілками та іншими інституціями, ставиться також завдання створення загальнонаціональної мережі громадських організацій, які займаються педагогікою культурної спадщини.

Важливість хартії для педагогіки культурної спадщини полягає в:

- зобов'язанні учасників бути більш вимогливими до самих себе, що сприяє якості освіти та рівню професіоналізму;
- визначенні критеріїв відбору та підготовки провідних фахівців педагогіки культурної спадщини;
- гарантування використання наукових підходів та якісного рівня підготовки занять;
- підтвердженні якості програм педагогіки культурної спадщини сертифікатами.

Таким чином, закладення підвалин розуміння необхідності збереження пам'яток історії та культури систематично виконується державними інституціями Франції, громадськими організаціями та освітніми установами.

Громадська думка є важливим чинником регулювання життєдіяльності суспільства в цілому та кожної людини окремо, предметом котрої можуть бути будь-які факти, явища з життя та діяльності людини. Громадська думка формується не тільки й не стільки для вираження ставлення людей до конкретної події чи явища, а з метою здійснення тих чи інших змін у суспільстві, які відповідають його сучасним та майбутнім потребам.

Формування концептуальних положень та розвиток на їх основі практичної діяльності по забезпеченню збереження пам'яток історії та культури залежить від наявності в суспільстві:

- високого рівня освіти;
- широкого спектра інформаційних джерел та популяризаторських заходів з використанням наукової, науково-публіцистичної та популярної літератури, аудіо-відеопрограм;
- використання наукового потенціалу фахівців різноманітних галузей знань для об'єднання зусиль по впровадженню позитивних досягнень у пам'яткоохоронній сфері.

З цими критеріями французьке суспільство успішно справляється. Безперервно проводяться дослідження, каталогізація, ідентифікація, розробка проєктів пристосування пам'яток до сучасних вимог та подальшого використання в інтересах широкої громадськості.

1. Алейников П.А. Роль Масс Медиа в сохранении культурного наследия коренных народов // Охрана наследия за рубежом: опыт прошлого и современные проблемы. – М.: Изд. РНИИ культурного и природного наследия, 1994. – С. 121-131.

2. Алпатов В.М. Сохранить ценности человечества. – М., 1975.

3. Архітектурна спадщина в навчанні та вихованні // Рідна школа. – 2006. – №3. – С.29-31.

4. Берник С.Д. Пропагандистская деятельность украинского общества охраны памятников истории и культуры: опыт, проблемы, перспективы // Проблемы совершенствования охраны и пропаганды памятников истории и культуры на современном этапе. – М.: НМС МК СССР, 1989. – С.25-30.

5. Недович Н.Д., Щенков А.С. Основные проблемы сохранения памятников истории и культуры при реконструкции исторических городов // проблемы совершенствования охраны и пропаганды памятников истории и культуры на современном этапе. – Москва: НМС МК СССР, 1989 – С.16

6. Guillaume M. La politique de patrimoine. – Paris : Editions galilee, 1980. – 120 p.

7. Baly J.P. Les monuments historique. – Paris : PUE Collection que sais-je? #2205, 1985. – 128 p.

8. Greffe X. La valeur economique de patrimoine. – Paris : Anthropos-economica, 1990. – 340 p.

9. Дні культурної спадщини у Франції – www.journeesdupatrimoine.culture.fr.

10. Dictionnaire des architectes. – Paris: Encyclopedia universalis et Albin Michel, 1999, 784 p.

11. Choay F. L'allegorie du patrimoine. – Paris: le seuil, 1992. – 230 p.

12. Patrimoine mode d'emploi. – Paris: Ministere de la culture et de la communication, 1992. – 280 p.

13. Jeudy H.P. Patrimoine en folie. – Paris :Edition de la maison des sciences de l’homme. Collection ethnologie de la France, 1990. – 80 p.

14. Проект Хартії якості педагогіки культурної спадщини – www.imp-actes.fr/IMG/pdf/Charte_et_un_label_de_qualite_dans_l_education_au_patrimoine.pdf.

Автор статті освітлює деякі напрямки діяльності державних, громадських і освітніх установ Франції, зосередивши увагу саме на тих заходах, які сприяють підвищенню свідомості населення щодо культурної спадщини, мотивують громадян турботися про свої пам'ятники. Воспитують повагу до історії народу.

Author of the article shows some trends in work of governmental, public and educational institutions of France, paying attention exactly on that action which assist in raising knowledge of people about the heritage, motivate citizens to take care about their monuments, bring up respect to the history of the nation.

УДК 792 (477.5) (09)

Людмила Студьонова

ТЕАТР ОКУПОВАНОГО ЧЕРНІГОВА 1941-1943 рр. АКТОР В.П.ІГНАТЕНКО (1920-2007)

Автор статті вперше розкриває невідому сторінку в історії Чернігова періоду 1941-1943 рр., присвячену діяльності міського клубу «Січ» і створеного керівниками клубу, членами ОУН українського театру ім. І.Котляревського, на сцені якого розпочинав свій творчий шлях народний артист України В.П.Ігнатенко.

Поштовхом для розробки теми даної статті стали такі рядки з однієї мемуарної книги: «Артист місцевого театру Володька Ігнатенко, в недалекому минулому наш великовозрастний лесковицький хуліган, мавши навіть в своє час тюремний термін, оживлено бесідував з якою-то дівчиною, картинно облокотившись на ствол рушниці»¹.

Йдеться про день 9 вересня 1942 р., коли, за споминами автора, німці святкували річницю окупації Чернігова. Юний тоді мемуарист «шествовав» вулицями міста, поки не опинився на Валу, де й побачив Володимира Ігнатенка, який (твердження мемуариста) охороняв мітинг разом із поліцією як представник «молодшого націоналістического клубу «Січ», членами якого були всі молоді артисти театру, організованого за дозволом влади в приміщенні Казанської церкви. Спектаклі, поставлені там, відвідувалися поліцією, їх сім'ями і солдатами охоронних батальйонів. Лесковицький блатняк Володька Ігнатенко виявився талановитим артистом і грав головні ролі. Неудивно, що після Великої Вітчизняної війни цей пройдоха отримав звання Заслуженого артиста УРСР»². Для достатньо негативного сприйняття образу Володимира Ігнатенка автор мемуарів розповів про весілля актора з вінчаням у Спаському соборі: «...на торжественній церемонії венчання крім артистов-колег і поліцаєв

© Студьонова Людмила Валентинівна – провідний бібліотекар відділу краєзнавства Чернігівської ОУНБ ім. В.Г.Короленка